

Military Thought and Behavioral Model of Shahid Sattari

Abdolali Pourshaseb

Associate Professor, Supreme National Defense University; Deputy of the Research Institute for the Sciences and Doctrines of Sacred Defense, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Mohsen Moradian

Assistant Professor

Mohammad Hossein Arefnia

Ph.D. in National Security Studies and Defense-Security Affairs Analyst

Majid Arash

Ph.D. in Management and Secretary of the Sacred Defense Research Center, Tehran, Iran.

Abstract

This study is an applied-developmental research conducted using a data-driven method within a qualitative framework. It involved the collection and analysis of non-numerical data to explore the concepts, perspectives, and military thoughts of Shahid Mansour Sattari during the Sacred Defense era. The research was carried out through an examination of documents left by him and interviews with subject-matter experts. The findings reveal that, contrary to the dominant theory of air warfare which defines superiority as possessing a larger number of more capable aircraft Shahid Sattari, through his strategic intelligence, demonstrated that employing flexible air defense systems as aerial cover could effectively support both ground and naval operations and potentially alter the outcome of war even without achieving air superiority. A key lesson in Shahid Sattari's military philosophy was the paramount importance of flexibility, to the extent that it could be proposed as an additional principle among the established principles of war. Moreover, Shahid Sattari was among the practical founders of the concepts of self-sufficiency and self-reliance in the military doctrine of the Islamic Republic of Iran. In 1987, he established the Jihad of Self-Sufficiency, recognizing that the opportunity to receive assistance from other nations was minimal and that any external support was conditioned upon the interests of global powers. He was also one of the few Iranian military thinkers who appreciated the significance of history and historical studies in military affairs; therefore, he initiated the reopening of the Aviation Museum and the establishment of another museum at Qaleh-e-Morghi Airport.

Keywords: Shahid Sattari, Military thought, Behavioral Model, Air force, Sacred Defense

اندیشه نظامی و الگوی رفتاری شهید ستاری

عبدالعلی پورشاسب

دانشیار دانشگاه عالی دفاع ملی، جانشین پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

محسن مرادیان

استادیار دانشگاه

محمدحسین عارف‌نیا

دکتری مطالعات امنیت ملی و تحلیلگر مسائل دفاعی-امنیتی

مجید آرش

دکتری مدیریت و دبیر پژوهشکده دفاع مقدس، تهران، ایران

چکیده

این تحقیق از لحاظ نوع، کاربردی-توسعه‌ای است که با روش داده‌بنیاد انجام شده و مبتنی بر رویکرد کیفی شامل گردآوری و تحلیل داده‌های غیرعددی برای شناخت مفاهیم، دیدگاه‌ها و اندیشه‌های شهید ستاری در دوران دفاع مقدس است که با مراجعه به مستندات به‌جامانده از ایشان و مصاحبه با خبرگان انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که برخلاف تلقی غالب در نظریه جنگ‌های هوایی که برتری را از آن طرفی می‌داند که دارای شمار بیشتری هواپیمای جنگی با مقدرات افزون‌تر باشد، شهید ستاری با هوش راهبردی خود نشان داد که کاربرد سامانه‌های پدافند هوایی با انعطاف بیشتر به‌عنوان پوشش‌دهنده هوایی، هم برای عملیات زمینی و هم برای دفاع دریایی مؤثر بوده و می‌تواند نتیجه جنگ را حتی بدون برتری هوایی تغییر دهد. این درس مهم در اندیشه نظامی شهید ستاری، اهمیت بالای انعطاف‌پذیری بود تا جایی که می‌توان انعطاف‌پذیری را به‌عنوان یک اصل به اصول جنگ اضافه نمود. شهید ستاری از بنیان‌گذاران عملی اندیشه خودکفایی و خوداتکایی در سامانه تفکر نظامی در جمهوری اسلامی ایران بود. او در سال ۱۳۶۶ جهاد خودکفایی نه‌جا را تأسیس و دریافت بود که امکان و فرصت بسیار کمی برای بهره‌جستن از کمک دیگر کشورها وجود دارد و آنچه به کشوری داده شود تابع مصلحت ابرقدرت‌ها است. او از معدود اندیشمندان نظامی ایرانی است که به اهمیت تاریخ و مطالعات تاریخی در حوزه نظامی واقف بود و به همین دلیل اقدام به بازگشایی موزه هوایی و ایجاد موزه دیگری در فرودگاه قلعه‌مرغی نمود.

کلیدواژه‌ها: شهید ستاری، اندیشه نظامی، الگوی رفتاری، نیروی هوایی، دفاع مقدس

شاپا الکترونیک: ۸۲۱۹-۲۹۸۰ ♦ دانشگاه عالی دفاع ملی / فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

<https://sds.sndu.ac.ir/> E-ISSN: 2980-8286

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

یکی از کسانی که در جنگ تحمیلی نقش بسزایی ایفا کرد، شهید منصور ستاری بود که در طول جنگ ایران و عراق، طرح‌ها و ابتکارات زیادی در تجهیز سیستم‌های راداری و پدافندی به اجرا درآورد که موجب ارتقای کارایی این سامانه‌ها در خلال جنگ شد. ایشان در سال ۱۳۶۲، معاونت عملیات پدافند نیروی هوایی و در سال ۱۳۶۴، معاونت طرح و برنامه نیروی هوایی و در بهمن‌ماه سال ۱۳۶۵ تا پایان عمر فرماندهی نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران را عهده‌دار بودند.

با توجه به نقش غیرقابل انکار شهید ستاری در جنگ، پژوهشگر در نظر دارد در تحقیق حاضر، اندیشه نظامی و الگوی رفتاری شهید سرلشکر منصور ستاری را تبیین نموده و به بررسی عوامل و مراحل شکل‌دهنده اندیشه‌های نظامی و الگوی رفتاری این شهید پرداخته و نقش ارزش‌ها در اندیشه نظامی و الگوی رفتاری او را تبیین نماید.

با اینکه ارتش یک سازمان منسجم و ریشه‌دار است و در طول دوران بالندگی خود متأثر از اندیشه نظامی و الگوی رفتاری فرماندهان خود نظیر شهید ستاری بوده است؛ اما تاکنون اندیشه نظامی آنان (به‌جز یک تحقیق که در مورد اندیشه نظامی شهید صیاد شیرازی در حال انجام بوده و هنوز به اتمام نرسیده است) به صورت علمی و دانشگاهی، مدوّن نشده است؛ بنابراین با توجه به گذشت بیش از سه دهه از دفاع مقدس و تغییر نسل فرماندهان و نیز با عنایت به متنوع شدن تهدیدات منطقه‌ای و جهانی، نیاز به تبیین و تشریح اندیشه نظامی و الگوی رفتاری شهید ستاری در دفاع مقدس به‌عنوان یک گنجینه و سرمایه ملی به صورت جدی احساس می‌شود. بنابراین مسئله تحقیق حاضر این است که اندیشه نظامی و الگوی رفتاری شهید سرلشکر منصور ستاری به شیوه علمی، متمرکز و جامع، مورد بررسی قرار نگرفته یا ارائه نگردیده است.

پژوهش در خصوص اندیشه نظامی شهید ستاری به شفافیت و روشن شدن زوایای مختلف اندیشه و طرز تفکر فرماندهان در جنگ تحمیلی کمک شایانی نموده و ضمن مستندسازی حقایق و تاریخ دفاع مقدس، نقاط ضعف و قوت آن را جهت بهره‌برداری‌های آتی نمایان خواهد ساخت و چنانچه اندیشه نظامی فرماندهان شهید از جمله شهید ستاری به‌خوبی تبیین نشود، ممکن است رهیافت‌های مبتنی بر اندیشه و الگوی رفتاری آنان برای توسعه ظرفیت‌های راهبردی نیروهای مسلح به صورت شایسته فراهم نشود.

هدف اصلی این تحقیق تبیین اندیشه نظامی شهید سرلشکر منصور ستاری بوده و متناسب با آن، تحقیق به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که اندیشه نظامی و الگوی رفتاری شهید ستاری چیست؟

۱. مفهوم‌شناسی

اندیشه نظامی: در خصوص اندیشه سیاسی، کتب و مقالات زیادی تحریر گردیده است ولی به‌جز تعدادی معدود، مبحث اندیشه نظامی را مورد توجه قرار نداده‌اند (اسدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۵)؛ اما در مجموع، می‌توان اندیشه نظامی را تفکر در باب مسائلی چون دفاع، امنیت جامعه و فرد، برخورد با دشمن و نظیر این‌ها دانست. یعنی تفکر و اندیشه در باب برخی از مهم‌ترین و حیاتی‌ترین مسائل زندگی انسان که با بقا و استمرار حیات او بستگی دارد (سلامی و همکاران، ۱۴۰۳).

اندیشه نظامی، مجموعه‌ای کلی از عقاید و ایده‌ها است که الهام‌بخش طراحان سیاست دفاعی و راهبرد نظامی است. اندیشه نظامی در پی یافتن پاسخی برای این پرسش اساسی است که چگونه می‌توان کشور را در برابر تهدیدهای نظامی و غیرنظامی مصون و محفوظ نگه داشت و بر دشمن پیروز شد (جمشیدی، ۱۳۸۹: ۱۵).

❖ عوامل شکل دهنده اندیشه نظامی

۱. عوامل اعتقادی و فرهنگی: شاید بتوان ادعا نمود که بیش از هر عامل دیگری، عوامل فرهنگی و ایدئولوژیک در شکل‌گیری اندیشه به ویژه اندیشه‌های نظامی نقش ایفا می‌کنند. به علاوه کنش‌ها و رفتار نظامی چه در میدان جنگ و چه در بیرون از آن نیز بی‌تأثیر از جهان‌بینی و باورهای جوامع نمی‌باشد. اصولاً تحولات و اندیشه‌های نظامی هر جامعه، نتیجه فرهنگ و ایدئولوژی حاکم بر آن جامعه است. به‌طور مثال در روم باستان قتل عام مغلوبان و فروش اسرا و بازماندگان به‌عنوان برده، یک اصل فرهنگی تلقی می‌شد. بنابراین فرماندهان نظامی در برخورد با دشمن بر اساس همین اصل فرهنگی رفتار می‌کردند (بوتول، ۱۳۷۴: ۱۶).

۲. عوامل زمانی: اندیشه نظامی تحت تأثیر عوامل و مقتضیات زمانی ایجاد می‌گردد. به‌طور مثال بحرانی که در قرون هفتم و ششم پیش از میلاد در جامعه چین به وجود آمد و عظمت و اقتدار آن دیار را دستخوش تفرقه و پراکندگی و فقدان اقتدار مرکزی نمود، «سون تزو»^۱ را وادار کرد تا به پیروی از اندیشمندان قدیمی‌تر خود همچون «لائوزی»^۲ و جوانگ زی»^۳، اقدام به نگارش کتاب معروف «هنر جنگ» نماید و بنیان کتاب را براساس این موضوع قرار دهد که آینده‌نگری و آمادگی دوران قبل از جنگ است که سرنوشت جنگ را تعیین می‌کند نه دولتمردان و فرماندهان نظامی (Sun Tzu, 1993).

۳. عوامل مکانی و زیست‌محیط: جغرافیا و محیط زیست نیز از عواملی هستند که در شکل‌گیری و پیدایش اندیشه نظامی تأثیر دارند. هر چند

1. Sun Zi (sun Tzu)

2. Lao Zi

3. Zhuang Zi

تأثیر این عوامل همانند عوامل و مقتضیات زمانی نیست (منتسکیو، ۱۳۶۲: ۲۶۴).

۴. عوامل شخصیتی: «شخصیت»^۱ به طور کلی عبارت است از ویژگی‌های فردی افراد یا به عبارت دیگر مجموعه رفتار فرد به ویژه آن بخش از رفتار که جنبه الگو داشته و نسبتاً ثابت است. روان‌شناسان در تعریف شخصیت معتقدند: شخصیت دلالت بر مجموعه رفتار فرد به خصوص آن قسمت از الگوهای رفتاری دارد که در اعماق رفتار ظاهری فرد، نقش بسته و نسبتاً ثابت است. به وسیله شخصیت است که ما از دیگران متمایز و منحصر به فرد می‌شویم (دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، ۱۳۷۳: ۱۷۸).

۵. عوامل سیاسی نظام‌های حکومتی: از آنجا که ارتباط تنگاتنگی میان دانش نظامی با علوم سیاسی و میان اندیشه نظامی با اندیشه سیاسی وجود دارد، عوامل سیاسی بیش از سایر عوامل در تحولات نظامی، کنش نظامی و اندیشه نظامی نقش‌آفرینی می‌کنند. این عوامل به طور مستقیم هم در ایجاد اندیشه نظامی نقش دارند و هم در شکل‌دهی رفتار نظامیان (توین‌بی، ۱۳۷۳: ۱۰-۱۱).

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. آشنایی با شهید ستاری

شهید ستاری در خانواده‌ای مذهبی و محروم به دنیا آمد. او در حالی که ۹ سال بیشتر نداشت، از نعمت پدر محروم شد و در دوران کودکی فاصله ۶ کیلومتری محل سکونت خود تا پوئینک (محل قرچک) را هر روز در تابستان و زمستان

1. personality

با پای پیاده طی می کرد تا خود را به مدرسه برساند و اینچنین بود که با تحمل سختی ها و شداید فراوان، دوره ابتدایی را به اتمام رساند.

می توان ادعا نمود یکی از مهم ترین عوامل شکل دهنده اندیشه های نظامی و الگوی رفتاری شهید ستاری، این بود که رنج کشیده بود و تحمل سختی ها ایشان را آبدیده کرده بود تا بتواند سختی های دوران دانشکده افسری را به راحتی تحمل کرده و از این دانشکده فارغ التحصیل شود.

ایشان در کودکی پدر خود را از دست داده بود و همین باعث شد روحیه اعتماد به نفس و خودباوری او تقویت گردد؛ زیرا فهمیده بود که باید روی پای خود بایستد و کسانی که می توانند یا می خواهند به او کمک کنند زیاد نیستند. تولد در یک خانواده مذهبی و یک محیط سنتی همچون قرچک آن زمان، اعتقادات دینی او را شکل داده و دین باوری را در او تقویت کرده بود. این اعتقادات به قدری محکم بودند که حتی در سفر به ایالات متحده آمریکا نیز که برای طی دوره افسری اعزام شده بود، رخنه ای در اعتقادات مذهبی او به وجود نیآورده بود و آموزش در آن محیط، ضمن آنکه بر تخصص و دانش فنی او افزود، تأثیری بر دیدگاه های مذهبی ایشان نداشت. آموزش های دوران دانشکده افسری سنگ بنای اندیشه نظامی شهید ستاری را شکل دادند و او با گذراندن دروسی از قبیل رهبری نظامی، هنر جنگ و ... با مفاهیم نظامی آشنا شد.

او بسیار به پرواز علاقه مند بود و به واسطه علاقه به فنون هوانوردی، به نیروی هوایی منتقل و با پشت سر گذاشتن دوره های علمی و عملی، سال ۱۳۵۰ برای گذراندن دوره عملی کنترل رادار راهی آمریکا شد و پس از یک سال به ایران بازگشت و به ایستگاه رادار گروه پدافند هوایی بابلسر منتقل و به عنوان افسر کنترل شکاری^۱ مشغول به کار شد.

ستاری در دوران آموزش در آمریکا، جزو برترین‌ها بود و نامش همیشه میان بهترین‌های دوره‌های آموزشی و عملیاتی به چشم می‌خورد. او تسلط بسیار خوبی به زبان انگلیسی داشت که تکیه گاه و عامل پیش برنده مهمی برای پیشرفت‌های بعدی او شد.

او فردی توانمند و متخصص بود و به همین دلیل در سال ۱۳۵۳ با عنوان افسر تجزیه تحلیل عملیات پدافند هوایی به تهران منتقل شد. او به علم و دانش علاقه‌مند بود و در سال ۱۳۵۴ در کنکور سراسری دانشگاه‌ها شرکت و در رشته مهندسی برق الکترونیک پذیرفته و برای ادامه تحصیل در رشته مهندسی برق، وارد دانشکده فنی دانشگاه تهران شد.

خدمت در ایستگاه‌های رادار پدافند هوایی سوباشی همدان، دزفول، آبدانان و سربندر، منجر به افزایش تجربیات وی در حوزه تخصصی خود شد. همچنین خدمت در دایره زمین به هوای مدیریت عملیات پدافند هوایی، منجر به افزایش معلومات و تجربیات وی درخصوص جنگ افزارهای زمین به هوا شد. اهمیت کسب این تجربه در سال‌های بعد به صورت عملی و بروز خلاقیت در مورد سامانه‌های زمین به هوا نمایان گردید.

جدول ۱: مشاغل مختلف شهید ستاری از درجه ستوان یکمی تا سروانی

درجه	شغل
ستوان یکم	افسر کنترل شکاری در عملیات ایستگاه رادار همدان
ستوان یکم	افسر کنترل شکاری در عملیات ایستگاه رادار آبدانان
سروان	افسر یکنواختی و آموزش در معاونت عملیات فرماندهی پدافند هوایی
سروان	منتسب به ستاد نیروی هوایی جهت ادامه تحصیل در دانشگاه تهران

منبع: (نمکی، ۱۳۸۷: ۵۰)

از جنگ تحمیلی تا شهادت: یکی از کسانی که در آن روزهای سخت، بی‌نظمی در پدافندها را کاهش داد و از پدافند قدرتمند هاگ بیشترین بهره را گرفت،

شهید ستاری بود. طرح‌های خوب او سبب شد تا به سرعت مدارج ترقی را در دوران جنگ طی کرده و در سال ۱۳۶۲ به سمت معاون عملیات فرماندهی پدافند نیروی هوایی منصوب شود. بی‌ادعایی و پرکاری او زبان‌زد همه بود. طرح و روش‌های پیشنهادی ستاری بسیار منطقی، عملی، کاربردی و مؤثر بودند؛ بنابراین در سال ۱۳۶۴ به‌عنوان «معاون طرح و برنامه نهاجا» برگزیده شد و به‌دلیل کاردانی و شایستگی ذاتی، در بهمن‌ماه سال ۱۳۶۵ با درجه سرهنگی، به فرماندهی نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران منصوب شد و تا هنگام شهادت پر افتخارش در این سمت انجام وظیفه کرد. او با تلاش روزافزون و ظرفیت فکری والا به این نیرو، نظام و قوام بیشتری بخشید و آن را بیش از پیش، به مرز خودکفایی نزدیک کرد. عملیات خیبر با هدف تصرف و تأمین جزایر مجنون و بخشی از هورالهوریزه و کنترل ساحل شرقی دجله در منطقه هور و جزایر مجنون به مساحت ۱۱۸۰ کیلومتر مربع آغاز شد. در این عملیات جزایر مجنون به مساحت ۱۶۰ کیلومتر مربع، ۵۰ حلقه چاه نفت و چندین روستای منطقه تحت کنترل جمهوری اسلامی ایران درآمد (پیکانی، ۱۳۹۱: ۸۴). شهید ستاری در این عملیات و عملیات پس از آن، لیاقت خود را به همگان ثابت کرد و به ویژه در زمینه کنترل هواپیماهای جنگنده، رهگیری، هدایت و همکاری با سایت‌های موشکی هاگ مستقر در مناطق عملیاتی، مسیر پیشرفت شغلی وی هموارتر از گذشته شد. او از درجه سرگردی تا تاریخ شهادت، محل‌های خدمتی زیر را تجربه کرد:

جدول ۲: مسئولیت‌های شهید ستاری از درجه سرگردی تا فرماندهی نیروی هوایی

درجه	شغل
سرگرد	رئیس آموزش رادار معاونت عملیات فرماندهی پدافند هوایی
سرهنگی موقت	معاونت عملیات فرماندهی پدافند هوایی
سرهنگ	معاونت طرح و برنامه نیروی هوایی
سرهنگ و سپس ارتقا به درجه سرتیپی	فرماندهی نیروی هوایی

اوج خلاقیت شهید ستاری در نبرد فاو بود. عملیات فاو جدای از پیروزی بزرگ زمینی، شاهکار پدافندی ایران بود. ستاری و تیمش در این نبرد نفس گیر، بیش از ۷۰ فروند جنگنده عراقی را ساقط کردند. موشک‌های هاگ هر پرنده‌ای را می‌زدند تا آنجا که حتی شکاری‌های خودی هم اجازه پرواز در منطقه را نداشتند (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۱/۱۲/۱۲).

شهید ستاری از آغاز جنگ عراق علیه ایران، تمام توان علمی و عملیاتی خود را صرف ارتقای سیستم‌های نیروی هوایی کرد. طرح‌ها و ابتکارات او، این خودباوری را در کارکنان نیروی هوایی تقویت کرد که می‌توان با دانش و تجربه داخلی، کارهای بزرگی را رقم زد. عملیاتی کردن هواپیماهای زمین‌گیرشده در دوران جنگ، یکی از بزرگ‌ترین دغدغه‌ها و خدمات او در ۸ سال دفاع مقدس بود.

شهید ستاری به‌عنوان خالق طرح‌های نوین و به‌هم‌تنیده در پدافند هوایی شناخته شده بود. در عملیات والفجر ۸، با توجه به محدودیت‌های تجهیزاتی، دست به تغییراتی زد که منجر به دستاوردهای مهمی برای نیروی هوایی ایران شد. سبک‌سازی و چابک‌سازی سامانه‌های پدافند هوایی که چالاکی و قابلیت جابه‌جایی سامانه پدافند هوایی را ممکن می‌کرد یکی از کارهای او بود.

عملیات والفجر ۸ دستاوردها و تجربیاتی را به ارمغان آورد و بر همین اساس، یکی از موفق‌ترین عملیات دوران دفاع مقدس به‌شمار می‌رود. غرب به دنبال فتح فاو و درهم شکسته شدن دیواره دفاعی عراق و صدمات بسیاری که با اجرای عملیات والفجر ۸ بر ارتش عراق وارد شد از پیروزی جمهوری اسلامی در جنگ احساس خطر کرد، از همین رو برای جلوگیری از استمرار این وضعیت و گسترش احتمالی پیروزی‌های ایران، فشارهای جدیدی را در میدان جنگ و اقتصاد، با هدف به استیصال کشاندن جمهوری اسلامی در دستور کار خود و رژیم عراق قرار داد.

یکی از مشکلات جدی این منطقه، کامل نبودن میدان تسلط رادارهای نیروی هوایی و اشراف کامل بر آسمان این منطقه بود؛ چون با توجه به اینکه در منطقه ایلام رادار وجود نداشت، رادار دهلران هم در آغاز جنگ توسط عراق مورد اصابت دشمن واقع شده بود. همچنین سایت راداری منطقه «کرند» مشرف بر غرب هم که توانایی دیدن منطقه را داشت، نصب نشده بود.

شهید ستاری با توجه به کاستی‌های منطقه ایلام در عملیات کربلای ۱، فقدان رادار و عدم پوشش مناسب آسمان، ابتکاری به خرج داد که از ذهن نوآور و خلاق این شهید والامقام بر می‌آمد و بعدها نیز به‌عنوان الگویی در حل مشکلات به مدد خلافت ماندگار شد. او به اتفاق دیگر فرماندهان قرارگاه رعد نیروی هوایی، از نخستین لحظات در سایت رادار شنود «نخجیر» واقع در ایلام، حضور یافت و با این استقرار، زمینه را برای اقدامات همه‌جانبه علیه دشمن فراهم کرد. سایت نخجیر که به عراق اشراف داشت، برای شنود راداری بر عراق ایجاد شده بود.

دوران مسئولیت شهید ستاری در جایگاه فرمانده نیروی هوایی ارتش بسیار پربار و مهم بود و او در این دوران، تحولات مهمی در نیروی هوایی ایجاد کرد. بسیاری از ابداعات و ابتکارات نیروی هوایی در دوران جنگ تحمیلی و پس از آن در تجهیزات و سیستم‌های راداری و پدافندی، حاصل افکار و ایده‌های ستاری بود. تشویق‌ها و تقدیرهای متعدد در سوابق خدمتی او، دریافت دو مرحله نشان درجه یک فتح و تهیه و تدوین کتاب جنگ الکترونیک، همگی نشان از منحصربه‌فرد بودن شخصیت علمی و فنی او دارند.

از اساسی‌ترین اقدامات این فرمانده دلسوز، اقدام در خصوص افزایش ظرفیت فنی و به ویژه ایجاد بنیان‌های صنعتی و پیشرفته و روزآمد نیروی هوایی برای ساخت هواپیما و تعمیرات اساسی و همه‌جانبه بود. یکی از محصولات چنین اقداماتی، ساخت هواپیمای آموزشی و پشتیبانی سبک پرستو با ظرفیت ۴

نفر است. او برای آموزش پرواز مرحله مقدماتی دانشجویان خلبانی با کمک مهندسین و متخصصین نهاجا، به ساخت هواپیمای «پرستو» مبادرت نمود. این هواپیما که از نظر امکانات عملیاتی تقریباً شبیه هواپیمای بونانزا ساخت آمریکا است، هواپیمایی ملخی و تک‌موتوره با کاربرد آموزشی است.

یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های او در سال‌های ۱۳۶۶ تا پایان جنگ، اسکورت ناوگان تجاری کشتی‌های نفت‌کش ایران در خلیج فارس و دریای عمان تا خروج آن‌ها از تنگه هرمز در دوره جنگ نفت‌کش‌ها بود که با توجه به حجم عملیات جنگی و حجم عملیات عادی و روزانه نهاجا، بسیار دشوار بود. نگه‌داری مجتمع پتروشیمی بندر امام خمینی و حفاظت از میدان گازی کنگان تحت فرماندهی ستاری در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۸ انجام شده است.

بنا به ادعای عراقی‌ها در شش ماهه اول سال ۱۳۶۴ بیش از ۸۰۰ پرواز جنگی به قصد انهدام تأسیسات نفتی خارک انجام شد. در همین هنگام (۱۳۶۴/۰۵/۲۴) صدام مدعی یکسان شدن جزیره خارک با خاک شد که در این میان آنچه غیرقابل انکار است، عملکرد بسیار خوب پدافند هوایی به فرماندهی و ابتکار عمل شهید ستاری در دفاع از جزیره خارک است.

همچنین ایجاد مؤسسات علمی و دانشگاهی نظیر دانشگاه علوم و فنون هوایی که بعدها به نام خودش، شهید ستاری نام‌گذاری شد، نشانه‌هایی از تفکر راهبردی دوراندیشانه و فعالیت گسترده ایشان هستند. تأسیس دانشکده پرواز (خلبانی) که آرزوی هر ایرانی وطن‌پرست و کارکنان نیروی هوایی بود، توسط شهید ستاری محقق شد. این دانشکده پس از تلاش فراوان توانست آموزش خلبانی را از وابستگی به کشورهای دیگر نجات داده و اولین خلبانان آماده پرواز را در کشور تربیت کرده و نخستین دانشجویان آن در مهرماه سال ۱۳۶۷ پا به دانشکده پرواز نهند. تأسیس این دانشکده از جمله طرح‌های مهم ستاری برای خودکفایی کشور بود؛ با کمک تعدادی از افسران نهاجا تأسیس دانشگاه هوافضا

با هشت گرایش تحصیلی، راهاندازی تأسیسات و امکانات جدید تعمیر و نگهداری و هواپیماسازی در قالب پروژه اوج، ایجاد هنرستان کار و دانش فنی و حرفه‌ای در مرکز آموزش‌های هوایی و اجرای برنامه‌های آموزش و پرورش برای افرادی که حداکثر با شانزده سال سن به استخدام نهاجا درآمده بودند تا بتوانند همانند دانش‌آموزان دبیرستان به تحصیل بپردازند و دیپلم رسمی کشور به آن‌ها اعطا شود، ایجاد شبکه دیده‌بانی به منظور تقویت سیستم پدافندی کشور (ایجاد شبکه دیده‌بانی بصری) ایجاد موانع هوایی بر فراز دره‌ها، گذرگاه‌ها و ارتفاعات، از دیگر اقدامات مهم و بنیادین سرلشکر ستاری در نیروی هوایی و پدافند هوایی بود.

بهینه‌سازی رادارهای نهاجا، ساخت و تولید بمب‌ها و موشک‌های هدایت شونده، ارائه طرح ساخت رادار ملی و خرید هواپیماهای اف ۷، میگ ۲۹، سوخو ۲۴ و ده‌ها پروژه آفندی و پدافندی که امروز نقش راهبردی در نیروی هوایی ارتش دارند، از دیگر آثار به جا مانده از این شهید والا مقام هستند. یکی از طرح‌های او، ساخت هواپیمای جنگی آذرخش بود که در زمان حیاتش کلید خورد؛ ولی بعد از شهادتش به بهره‌برداری رسید. او در دوران خدمت خود، مورد حسد و کینه افراد و جریان‌هایی بود که اقدامات او را در تضاد با منافع خود می‌دانستند.

۲-۲. افکار و اندیشه‌های شهید ستاری

به منظور فهم افکار و اندیشه‌های شهید ستاری، مرور گزیده‌ای از سخنان شهید درخصوص از خودگذشتگی کارکنان نیروی هوایی در طول سال‌های دفاع مقدس و بعد از آن جالب توجه است. وی می‌گوید: «ما تاکنون نتوانسته‌ایم ذره‌ای از شجاعت و شهامت و جان دادن و حرکت‌هایی که نیروی هوایی در طول جنگ داشت را نشان دهیم. لذا احساس می‌کنیم که باید خودمان پیش قدم

شده و قدمی برداریم ... به یاد بیاوریم آن روزهایی را که خلبانان دسته دسته با هواپیماهای شکاری برای سرکوب دشمن متجاوز به مأموریت می‌رفتند و می‌دانستند که عده‌ای از آن‌ها بر نمی‌گردند. امروز از آن لحظه که از هم خداحافظی می‌کردند می‌توان کتاب‌ها نوشت. آن‌ها می‌دانستند که می‌روند و بر نمی‌گردند. باید رفت و جان و خون داد و حفظ کرد» (اکبر، ۱۳۹۴: ۶۳).

ایشان درخصوص پدافند هوایی و اهمیت آن می‌گوید: «ما از جنگ مسائلی را آموختیم و چیزهایی فهمیدیم که باید برای طرح‌های آینده از آن‌ها استفاده کنیم. مثلاً ما این را فهمیدیم که دفاع هوایی کار یک بُعدی نیست و دامنه‌اش خیلی گسترده و درعین‌حال عمیق است؛ شما از همان نقطه‌ای که یک ماهی، از آب دریا به اندازه‌ای بیرون می‌جهد که بتوانید آن را ببینید تا اوج آسمان مسئولیت دارید. پس دفاع هوایی کردن یک بُعدی و منطقه‌ای نیست؛ بلکه وسیع و همه‌جانبه است» (نمکی، ۱۳۸۷: ۶۳).

۲-۳. برخی وجوه ناگفته مدیریتی شهید ستاری

شهید ستاری درخصوص شرایط یک مدیر در نظام اسلامی سخنان جالبی را بیان کرده است. وی می‌گوید: «مدیر باید بر کار تسلط داشته باشد، اطلاعاتش کافی باشد، از ساده‌ترین راه به اطلاعات دسترسی داشته باشد، آن هم آخرین و صحیح‌ترین آن. متوجه باشد که اطلاعات نادرست در اختیارش قرار نگیرد. در تشخیص اطلاعات صحیح از نادرست، قوی باشد. در این صورت است که مدیر موفق می‌شود. یکی از دلایل ناپایداری رژیم‌های موروثی این است که آن‌ها از میان عامه مردم بلند نمی‌شوند. تافته جدا بافته‌ای هستند که چیزی از مردم نمی‌فهمند و تعریفی که از مردم دارند غلط است. برداشتشان چیز دیگری است. نکته دیگر در مدیریت، تسلط بر مسائل آن حوزه است. اگر تسلط نباشد، کار حتماً به اشکال برمی‌خورد.

۲-۴. ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری شهید ستاری

با بررسی زندگی و سوابق کاری شهید ستاری مشخص می‌شود که وی انسانی مؤمن و متفکر، دارای قدرت سخنوری، علاقه‌مند به فراگیری دانش‌های نوین، هنرمند و نقاش، فرزندی مطیع در برابر والدین، پدری مهربان برای فرزندان خود و فرماندهی دلسوز برای نیروی هوایی بود.

شهید ستاری، افسری متعهد، شجاع، آگاه، تیزهوش و کاردان بود. طرح‌ها و ابتکارهای زیادی در تجهیز سیستم‌های راداری و پدافندی به اجرا گذاشت که در طول جنگ تحمیلی توان نیروی هوایی را در سرنوشتی هواپیماهای متجاوز دشمن دو چندان نمود. مقطع زمانی فرماندهی شهید ستاری بر نیروی هوایی از آغاز تا فرجام، مقطعی سرنوشت‌ساز و حساس بود. واکاوی شرایط آن زمان و تدابیر شهید ستاری و ثمرات آن، نشان‌دهنده احیای نیروی هوایی با تدابیر آن شهید است.

تلاش برای یادگیری بیشتر، یکی از ویژگی‌های جدانشدنی منصور ستاری بود. با وجود آنکه تخصص اصلی وی کنترل شکاری بود، ولی پس از تصدی فرماندهی نیروی هوایی با تلاش زیاد، موفق به یادگیری مهارت خلبانی و دریافت دانشنامه خلبانی از دانشکده پرواز شد.

۳. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از لحاظ نوع، کاربردی-توسعه‌ای و مبتنی بر رویکرد کیفی شامل گردآوری و تحلیل داده‌های غیرعددی برای شناخت مفاهیم، دیدگاه‌ها و اندیشه‌های شهید ستاری در دوران دفاع مقدس با مراجعه به مستندات (مصاحبه‌ها، مکتوبات، صوت، تصویر، دست نوشته‌ها و ...) به جا مانده از ایشان است. از آنجا که محقق در نظر دارد در این تحقیق راجع به اندیشه‌های نظامی و الگوی رفتاری شهید ستاری که اکنون به شهادت رسیده، تحقیق نموده و

اندیشه‌های ایشان را تبیین کند، بنابراین بایستی با استفاده از اسناد و مدارک موجود و مصاحبه با نزدیکان و دوستان و آشنایان، تصمیمات و اقدامات و روش‌های کاری ایشان را بررسی نموده و توان دستکاری متغیرها برای بررسی نتایج، وجود ندارد، بنابراین، روش تحقیق، تاریخی و توصیفی-تحلیلی بوده و اتکا به اسناد در آن، زیاد و در تحلیل مصاحبه‌ها نیز روش داده‌بنیاد مورد استفاده قرار گرفته است. برای اینکار، محقق ابتدا با استفاده از اسناد منتشر شده معتبر، به توصیف دیدگاه‌ها و اندیشه‌ها و الگوی رفتاری شهید ستاری پرداخته و سپس با مراجعه به خبرگان و کسانی که در زمان فرماندهی ایشان در نهاجا در مصدر امور بوده و از نزدیک با ایشان کار کرده‌اند (جامعه نمونه در بخش مطالعات میدانی) برای تحقق اهداف تحقیق و اعتباریابی یافته‌های کتابخانه‌ای، اقدام نموده است.

جامعه آماری تحقیق حاضر به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱. اسناد و مدارک؛ ۲. خبرگان و کارشناسان آشنا با اندیشه‌ها و دیدگاه‌های شهید ستاری.

خبرگان این تحقیق شامل محققان و خبرگان نیروهای مسلح و نهاجا با حداقل ۲۰ سال سابقه خدمت، حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و یا سابقه همکاری نزدیک با شهید ستاری هستند. طی بررسی‌های اولیه، حجم جامعه خبرگان ۲۰ نفر برآورد گردید که با تمام آن‌ها مصاحبه به عمل آمده یا از آنان در جلسات خبرگی دعوت به عمل آمد.

جامعه آماری دیگر تحقیق، کتب و مقالات منتشره در زمینه موضوع تحقیق بود که محقق با مراجعه به آن‌ها، از مطالب منتشره برای تبیین الگوی رفتاری و اندیشه‌های نظامی شهید ستاری پس از عبور از صافی خارجی استفاده نموده است. با توجه به محدودیت تعداد جامعه آماری، جامعه نمونه منطبق بر جامعه آماری بوده و حجم دو جامعه برابر است. بنابراین نمونه‌گیری به روش تمام‌شمار انجام شد.

روش گردآوری داده‌ها در این تحقیق، به هر دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بود. در روش کتابخانه‌ای از ابزار فیش و در روش میدانی از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شده است.

در این تحقیق تجزیه تحلیل داده‌ها همانند تحقیقات تجربی نبود؛ اما هر جا که لازم بود برای جمع‌بندی نظرات خبرگان، از روش‌های آمار توصیفی استفاده شد. برای تحلیل داده‌های کیفی مستخرج از مصاحبه با خبرگان نیز از روش‌های کیفی نظیر داده‌بنیاد استفاده به عمل آمد.

رویکرد اصلی تحقیق حاضر، کیفی است که با روش داده‌بنیاد انجام شده است. در این روش که یک شیوه پژوهش با رویکرد کیفی است، با استفاده از یک دسته داده‌ها، الگوی رفتاری و اندیشه نظامی شهید ستاری تکوین یافته است و در این تحقیق، از روش سیستماتیک که به اشتراوس و کوربین نسبت داده می‌شود، برای تجزیه تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

در این تحقیق سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام شده و جامعه آماری پژوهش شامل خلبانان و فرماندهان و مدیران مرتبط با موضوع بوده‌اند که به روش گلوله برفی یا ارجاع زنجیره‌ای انتخاب شده‌اند. در این تحقیق با ۲۰ نفر مصاحبه شد که از مصاحبه چهاردهم به بعد، تکرار در اطلاعات دریافتی مشاهده شد و از مصاحبه هجدهم، داده‌ها بسیار تکراری و محقق به اشباع نظری رسید؛ اما برای اطمینان تا مصاحبه بیستم به کار خود ادامه داد.

فرایند انجام مصاحبه‌ها به این نحو بود که ابتدا سؤالات کلی و معدودی با توجه به عنوان پژوهش و مؤلفه‌های اصلی مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین به عنوان راهنمای شروع مصاحبه‌ها طراحی شد که پاسخ‌های باز و تفسیرگرایانه داشت و پاسخ مصاحبه شوندگان روند ادامه مصاحبه‌ها را هدایت می‌کرد. بیشتر مصاحبه‌ها ضبط و سپس روی کاغذ پیاده و تجزیه تحلیل شدند.

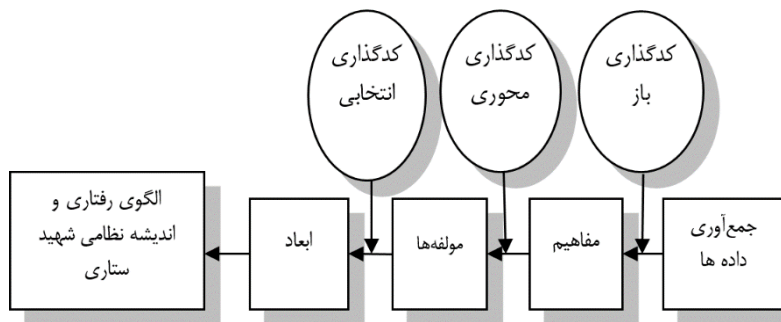

کسب اجازه ضبط مصاحبه‌ها، رضایت آگاهانه، محرمانه بودن اطلاعات و تعهدات اخلاقی در همه مصاحبه‌ها مد نظر بوده است. مدت زمان مصاحبه‌ها به‌طور متوسط ۲۸ دقیقه با انحراف معیار ۱۱ دقیقه بود و تا رسیدن به غنای لازم و تکراری شدن و رسیدن به اشباع نظری ادامه می‌یافت. همه مصاحبه‌ها توسط شخص محقق انجام شد و نفر اول مصاحبه‌ها یکی از خلبانانی بود که در زمان ایشان دچار سانحه شده و اجکت کرده بود. نفرات بعدی به صورت زنجیره‌ای عمدتاً توسط فرد قبلی معرفی و انتخاب می‌شدند. نفر آخر نیز فرمانده اسبق نهاجا و جانشین محترم ستاد کل نیروهای مسلح بود که خود در جایگاه قبلی شهید ستاری خدمت کرده و با موانع و مشکلات کاری ایشان از نزدیک کاملاً آشنا بود. محیط پژوهش، متناسب با پژوهش‌های کیفی، محیط واقعی و طبیعی بود و مراحل کدگذاری شامل سه گام کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام شد.

۴. تجزیه تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

روش اجرای تحقیق حاضر، روش گراند تئوری یا داده‌بنیاد بود. در این روش، کشف یا تولید نظریه از طریق جمع‌آوری نظام‌مند داده‌ها و با مد نظر قرار دادن کلیه جوانب مرتبط با موضوع تحقیق، صورت گرفت. داده‌های جمع‌آوری شده در این روش، طی مراحل خاصی سیر تکاملی خود را تا رسیدن به الگوی رفتاری و اندیشه نظامی شهید منصور ستاری طی کرده و تحلیل داده‌هایی که به‌منظور تکوین نظریه گردآوری شده بودند، با استفاده از «کدگذاری نظری» انجام شد. در این شیوه، ابتدا کدهای مناسب به داده‌ها اختصاص یافته و سپس این کدها در قالب «مفهوم» تعیین شدند که آن را «کدگذاری باز» می‌نامند. سپس پژوهشگر با اندیشیدن در مورد ابعاد متفاوت این کدها و یافتن پیوند میان آن‌ها به «کدگذاری محوری» اقدام نمود. در جریان این کدگذاری‌ها نیز پژوهشگر با

استفاده از «نمونه‌گیری نظری» و با توجه به مفاهیم پدیدار شده از دل داده‌ها، به گردآوری داده‌ها در مورد افراد، رخدادها و موقعیت‌های مختلف پرداخت تا تصویر غنی‌تری از مفاهیم و مقوله‌های حاصل، فراهم کنند. سرانجام، با «کدگذاری انتخابی» مقوله‌ها پالایش شده و با طی این فرایندها الگوی رفتاری و اندیشه نظامی شهید ستاری پدیدار شد. این روند در شکل زیر نشان داده شده است:

شکل ۱: مراحل مختلف اجرای بخش کیفی تحقیق

مرحله اول؛ تعیین موضوع: اولین گام برای استخراج الگوی رفتاری شهید ستاری، تعیین «موضوع» مورد تحقیق بود. هدف این پژوهش تبیین اندیشه نظامی و الگوی رفتاری شهید منصور ستاری براساس عوامل، مراحل، ارزش‌ها و تجربیات، آموزش‌ها، محیط خانوادگی و رشد و پرورش شهید ستاری بود. برای وصول به این هدف، مطالعات زمینه‌ای اولیه انجام شد و با چند تن از صاحب‌نظران که با ایشان از نزدیک آشنا بوده و کار کرده بودند، مصاحبه به عمل آمد. سپس با جمع‌بندی داده‌های مستخرج از ادبیات و دیدگاه خبرگان، تعدادی واژه حاوی مفاهیم مرتبط با الگوی رفتاری و اندیشه‌های نظامی، استخراج گردید.

مرحله دوم؛ جمع‌آوری داده‌ها: در اغلب تحقیقات، قبل از جمع‌آوری داده‌ها، متغیرها، روابط و حتی نتایج، تعریف شده و طرح تحقیق متضمن مقصود است.

اما در نظریه داده‌بنیاد، نمونه‌برداری با فرایند حس عام و با داده‌هایی که تأمین‌کننده اطلاعات اولیه هستند آغاز می‌شود که از آن می‌توان به‌عنوان نمونه‌برداری جهت‌دار نام برد. در این روش (نظریه داده‌بنیاد)، تحقیق با یک فرضیه و سپس آزمون آن آغاز نمی‌شود، بلکه روند تحقیق، با یک حوزه مطالعاتی شروع شده و به تدریج موارد مرتبط پدیدار می‌گردند.^۱

اطلاعات جمع‌آوری شده، با تکنیک‌هایی چون کدگذاری آزاد یا آنالیز خط به خط (برای جست‌وجوی کلمات یا جملاتی در ادبیات تحقیق و مصاحبه خبرگان که دارای معانی خاص باشند) تجزیه و تحلیل شده و به محقق، در راستای تشخیص مفاهیم اکتشافی کمک و وی را برای تشخیص نمونه‌های بیشتر راهنمایی نمودند.

با توجه به اصول اولیه نظریه داده‌بنیاد، به محض روشن شدن حوزه تحقیق و مسئله و موضوع آن، محقق وارد کار گردید و عملاً کار تحقیق در حوزه مذکور را آغاز نمود. بنابراین «ادبیات تحقیق» بر خلاف بسیاری از مطالعات، مقدم بر جمع‌آوری داده‌ها نبود، بلکه به‌عنوان بخشی از فرایند استقرایی مراحل جمع‌آوری داده‌ها، هم‌زمان، تجزیه و تحلیل و تفسیر می‌شد.^۲ در این تحقیق جمع‌آوری داده‌ها، روندی کاملاً انعطاف‌پذیر داشت و محقق کار گردآوری داده را تا زمانی ادامه داد که اطمینان حاصل نمود ادامه گردآوری چیز تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید. یعنی گردآوری داده‌ها تا رسیدن به «نقطه اشباع» و مواجهه با داده‌های تکراری، ادامه یافت.^۳ در این مرحله، یافته‌ها و داده‌های جمع‌آوری شده حول موضوع رفتار و اندیشه‌های شهید ستاری، به ده‌ها گزاره رسید. پس از پایان نسبی کار، مرحله عنوان‌بندی و کدگذاری داده‌ها فرا رسید. البته ضرورت اقتضا می‌کرد که به‌طور مستمر عمل جمع‌آوری، تکمیل و اصلاح

۱. برگرفته از اخوان و جعفری، ۱۳۸۵: ۱۴

۲. برگرفته از دیدگاه چارمز و برابان، ۲۰۰۸: ۳۷۴

۳. برگرفته از سوسا، ۲۰۰۶: ۳۲۴

داده‌ها در طول تحقیق (تا نقطه اشباع) بارها و بارها تکرار شود؛ نکته‌ای که به عقیده صاحب‌نظران از محاسن روش داده‌بنیاد محسوب می‌گردد.

مرحله سوم؛ کدگذاری باز: در این مرحله به هر یک از اجزاء، عنوان و برچسبی داده شد. این عنوان که اصطلاحاً به آن «کد» گفته می‌شود، باید گویای محتوای داده‌ها می‌بود. به‌طوری که محقق و خواننده با مشاهده این عنوان، تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرد.^۱ در اجرای این مرحله، گزاره‌ها در جدولی نوشته و برای هر یک از آن‌ها، عنوان مناسبی برگزیده شد. بخشی از این جدول در ادامه آمده است:

جدول ۳: استخراج داده‌ها از ادبیات تحقیق و مصاحبه با خبرگان

شناسه	داده
۱	شهید منصور ستاری، در سال ۱۳۲۷، در روستای ولی‌آباد قرچک در خانواده‌ای مذهبی دیده به جهان گشود.
۲	او درحالی‌که ۹ سال بیشتر نداشت، از نعمت پدر محروم شد؛ ولی همواره از او به‌عنوان تکیه‌گاه و حامی یتیمان و بی‌سرپرستان یاد می‌کرد.
۳	ستاری در دوران کودکی فاصله ۶ کیلومتری از محل سکونت خود تا پوئینک را هر روز در تابستان و زمستان با پای پیاده طی می‌کرد؛ اما فقر هیچ‌گاه مانع تحصیل او نشد.

جدول ۴: کدگذاری داده‌های مستخرج از ادبیات تحقیق و مصاحبه با خبرگان

داده	مفهوم (کد)
شهید منصور ستاری، در سال ۱۳۲۷، در روستای ولی‌آباد قرچک در خانواده‌ای مذهبی دیده به جهان گشود.	برخورداری از تربیت مذهبی
او درحالی‌که ۹ سال بیشتر نداشت، از نعمت پدر محروم شد، ولی همواره از او به‌عنوان تکیه‌گاه و حامی یتیمان و بی‌سرپرستان یاد می‌کرد.	رشد در شرایط دشوار
ستاری در دوران کودکی فاصله ۶ کیلومتری از محل سکونت خود تا پوئینک را هر روز در تابستان و زمستان با پای پیاده طی می‌کرد؛ اما فقر هیچ‌گاه مانع تحصیل او نشد.	رشد در شرایط دشوار

مرحله چهارم؛ کدگذاری محوری: محقق در این مرحله، اقدام به «دسته‌بندی و مقایسه»^۱ عناوین استخراج شده از داده‌ها نمود. این کار مستلزم صرف وقت بسیار بود، چراکه در ابتدا ارتباط بین داده‌ها، آشکار نبود و محقق خود را با انبوهی از داده‌های خام روبه‌رو می‌دید که در نگاه اول ربطی به هم نداشتند؛ اما به زودی پیوندهای نامرئی پدیدار شده و زیبایی روش نظریه داده‌بنیاد خود را آشکار نمود. در این مرحله، محقق با مقایسه مفاهیم مختلف، تلاش نمود زمینه‌های مشترک میان داده‌ها را کشف و تا حد ممکن مفاهیم مشابه را در طبقات یکسان دسته‌بندی نماید. پدیدآورندگان نظریه داده‌بنیاد، نام این فرایند را «روش مقایسه پایدار» یا «روش تطبیق مداوم» گذارده‌اند (سلدن، ۲۰۰۵: ۱۱۹) با استفاده از فن مقایسه پایدار، زمینه ظهور مؤلفه‌ها که همان کدگذاری محوری است، امکان‌پذیر گردید. حاصل این مرحله از فرایند تحقیق، شکل‌گیری مؤلفه‌ها بود که بخشی از آن، در جدول زیر آمده است.

جدول ۵: کدگذاری محوری داده‌ها

شناسه	مفهوم (کد)	مؤلفه
۱	برخورداری از تربیت مذهبی	دین‌مدار
۲	رشد در شرایط دشوار	رشد در شرایط دشوار
۳	رشد در شرایط دشوار	رشد در شرایط دشوار

مرحله پنجم: کدگذاری انتخابی در این تحقیق شامل انتخاب مؤلفه‌های اصلی و ارتباط دادن آن‌ها با سایر مؤلفه‌ها، اعتبار بخشیدن به روابط و پُر کردن جاهای خالی با مقولاتی که نیاز به اصلاح و گسترش بیشتر دارند، بود.^۲ با توجه به این موضوع، در آخرین مرحله از کدگذاری که کدگذاری انتخابی نامیده می‌شود، محقق با عنایت به مراحل قبل، به استحکام بیشتر مفاهیم و

1. Categorizing and comparing

۲. برگرفته از: اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸: ۸۲

مؤلفه‌ها اقدام نمود و طی دسته‌بندی کلی‌تر، داده‌های سازمان‌دهی شده در قالب مؤلفه‌های گوناگون را در ابعاد محدودتری دسته‌بندی نمود. در کدگذاری گزینشی، به پالایش یافته‌های قبلی پرداخته می‌شود و با طی این فرایند در نهایت چهارچوب نظری پدیدار می‌گردد. در این مرحله، وجوه مشترک مؤلفه‌های به‌دست‌آمده از مراحل، قبلی شناسایی شده و با توجه به اشتراکات آن‌ها در دسته‌بندی محدودتری سازمان‌دهی و براساس آن، عوامل مؤثر در رفتار و اندیشه نظامی شهید ستاری تبیین شد.

جدول ۶: یافتن وجوه مشترک مؤلفه‌ها و تشکیل ابعاد

شناسه	مؤلفه	بعد
۱	دین‌مدار	الگوی رفتاری
۲	رشد در شرایط دشوار	اندیشه نظامی- الگوی رفتاری
۳	رشد در شرایط دشوار	اندیشه نظامی- الگوی رفتاری
...	...	...

دست‌آورد طبیعی این مرحله، تجزیه تحلیل پایانی به‌منظور تکوین نظریه بود. بنابراین در این مرحله که مرحله دشواری هم بود، پس از مشاوره با چند تن از خبرگان، «الگوی رفتاری شهید ستاری» جلوه‌گر شد که در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق آمده است. براساس این جداول و در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق، شهید ستاری افسری خلاق و مبتکر و مدیری متعهد، مسئولیت‌پذیر، تحول‌گرا، عمل‌گرا و میدانی بود. او ساده‌زیست و بی‌علاقه به تشریفات با تفکر مذهبی و آینده‌نگر و دارای تفکر راهبردی بود و بر کار زیردستان کنترل و نظارت مستمر داشت. او مدیری کاردان، دارای استقلال رأی، خستگی‌ناپذیر، سخت‌کوش و پُرتلاش، دانشمندی اهل علم و دانش با اشراف حرفه‌ای، تخصص‌گرا، منضبط و دقیق بود که تأثیرپذیری علمی و علاقه‌مندی به علم و دانش او مثال‌زدنی و شهره خاص و عام بود. شیوه مدیریتی او، توجه به جوانان، برخورد عادلانه با کارکنان و قدردانی و احترام و اعتماد به کارکنان بود.

شهید ستاری دارای تفکر انقلابی و روحیه استکبارستیزی و درعین حال دارای روحیه تعامل با دیگران بود. او که در شرایط دشوار و با تحمل سختی‌ها و شداید فراوان رشد کرده بود، مردمی و صمیمی بود و این توانایی را داشت که با استعدادیابی درست، از ظرفیت همه کارکنان به بهترین شکل که موجب شکوفایی شغلی خود آنان و ارتقای بهره‌وری سیستم شود، استفاده کند. او فرمانده‌ای بخشنده، صادق، متواضع، دلسوز و مهربان و مقبول و محبوب قلوب کارکنان بود؛ اما این موضوع باعث نشده بود که قاطعیت را کنار گذارد. او بسیار مطمئن به نفس و قابل اعتماد و دارای تفکر ولایی و مدیریت کارا و جهادی بود و خود را خدمتگزار و خادم مردم می‌دانست. او علاوه بر اینکه به ظرفیت‌های انسانی توجه خاص داشت، از نقش مؤثر تجهیزات نیز غافل نبود؛ زیرا لازمه فرماندهی در سازمان تجهیزات محوری همچون نیروی هوایی، نگاه تجهیزات محور نیز بود تا سازمان به شکل بهتری اداره شود.

هوش راهبردی او مثال‌زدنی است که از نشانه‌های آن، تغییر دکترین پدافند و طرح ایده جداسازی پدافند از نیروی هوایی بود که بعدها محقق گردید و نیروی جدیدی از نیروی هوایی متولد شد (نپاجا). او یک مرز شکن واقعی بود و گفته شده که مبدع فرماندهی و کنترل در ایران و درواقع پدر فرماندهی و کنترل ایران بوده است. طرح‌های علمی و کاربردی فراوانی که ارائه داد، نشان از توجه او به مدیریت دانش و توجه به ظرفیت‌های ملی دارند.

اگر بخواهیم ارکان رفتاری و اندیشه‌ای شهید ستاری را از مصاحبه با خبرگان و ادبیات تحقیق استخراج کنیم، می‌توان گفت ارکان اندیشه‌ای و رفتاری آن شهید عبارتند از:

- ❖ توسعه تفکر خوداتکایی و خودباوری، خستگی‌ناپذیری، سخت‌کوشی و تلاش برای تحقق اهداف نهجا؛

- ❖ کنترل و نظارت مستمر و اعمال مدیریت عمل‌گرا، حرفه‌ای و تخصص‌گرا، پویا و متکی بر روابط انسانی و به وجود آوردن محیط مناسب برای تشریک مساعی همگانی؛
 - ❖ طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی درست همراه با تفکر راهبردی و آینده‌نگری هرچه ژرف‌تر؛
 - ❖ نگاه تخصصی و علمی به مسائل؛
 - ❖ استعدادیابی و سازمان‌دهی نیروی انسانی متعهد، کارا، مستعد و مبتکر؛
 - ❖ تأکید بر انضباط؛
 - ❖ تأمین وسایل و تجهیزات با بهره‌گیری از منابع داخلی و تکیه بر اهداف خودکفایی کشور؛
 - ❖ توسعه و ترویج تفکر انقلابی و روحیه جهادی.
- شهید ستاری برای اینکه اثر محدودیت اعتباری نه‌اجا را کاهش داده و با شرایط پس از جنگ روبه‌رو شود، منطقی‌ترین راه را انتخاب کرد که این راه، خودکفایی هرچه بیشتر نیروی هوایی بود. بدین وسیله او علاوه بر ممانعت از خروج اعتبارات نیروی هوایی، به افزایش توان تولیدی و خدماتی این نیرو پرداخت و با کنترل درآمدهای حاصل از این فعالیت‌ها، از آن به‌عنوان پشتوانه‌ای برای اجرای برنامه‌های سازندگی استفاده کرد.

نتیجه‌گیری

شهید ستاری می‌دانست که نه‌اجا بایستی در چهارچوب دستورات عملیاتی بدون خود، وارد عمل شده و در سه سطح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی (تاکتیکی) قبل از نیروهای زمینی وارد شده و در طول عملیات از آن‌ها حمایت کرده و پس از پایان عملیات نیز جهت تثبیت مواضع به‌دست‌آمده علاوه بر تداوم حفظ برتری هوایی، نیروهای پاتک‌کننده دشمن را زمین‌گیر نماید.

او در سطح راهبردی تلاش کرد با بهره‌گیری حداکثری از تجهیزات، تسلیحات و قدرت هوایی خود در راستای منافع ملی و در تمام مؤلفه‌های قدرت» (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دفاعی) نهاجا را وارد عمل کند. در سطح عملیاتی نیز با بهره‌گیری از تمامی امکانات و تجهیزات در اختیار، قدرت هوایی را در راستای دسترسی به «اهداف سیاسی- نظامی فضای صحنه نبرد» اعمال نماید و در سطح تاکتیکی نیز با استفاده از تمامی امکانات و تجهیزات خود، قدرت هوایی را در راستای نیل به اهداف نظامی صحنه عملیات هدایت نماید.

در طول تاریخ نظامی معاصر، اغلب نظریه‌پردازان نامدار نظامی جهان، از میان فرماندهان نیروی زمینی، دریاسالاران نیروی دریایی و نهایتاً خلبانان نیروی هوایی بوده‌اند. امیر سرلشکر شهید منصور ستاری، اما شاید در زمره موارد استثنایی است که طی آن یک افسر پدافند هوایی، با ابتکارات و اقداماتی که در زمینه جنگ و امور نظامی دارد، به‌مثابه یک اندیشمند نظامی ظاهر شده است. تحقیق حاضر با رویکردی بر اساس تحلیل تاریخ اندیشه، به بررسی و روایت اندیشه نظامی این شهید پرداخته است.

درحالی‌که راه‌های زیادی برای دسته‌بندی نظریه‌های نظامی وجود دارد، باید با توجه اقدامات شهید ستاری در دوران فرماندهی بر نیروی هوایی، اندیشه نظامی شهید ستاری را معطوف به نظریه قدرت نظامی ملی، نظریه قدرت هوایی و به میزانی هم قدرت اطلاعات و ضداطلاعات دید که به شرح زیر قابل تبیین است:

❖ موفقیت عملیات والفجر ۸: نگرش متفاوت به جنگ هوایی و پدافند:

از آنجا که در دوران دفاع مقدس هنوز آموزش جنگ هوایی مربوط به پیش از انقلاب اسلامی و بر اساس الگوی استاندارد آمریکا و ناتو بود، وظیفه اصلی دفاع هوایی بر عهده هواپیماهای جنگنده و وظیفه دفاع نقطه‌ای بر عهده

سیستم‌های پدافندی مختلف نظیر هاگ، راپیر، اسکای گارد و دیگر سامانه‌های توپخانه ضد هوایی بود؛ اما با طولانی شدن جنگ، نیروی هوایی به سبب کمبود قطعات و مهمات از یک سو و استهلاک و از دست رفتن جنگنده‌ها، شاهد افت قابل توجه توان عملیاتی گردید و عملاً بعد از فتح خرمشهر، در اجرای پشتیبانی مؤثر از عملیات نظامی روی زمین، دچار کمبود و تنگنا شد و نتوانست مانند دو سال اول جنگ به پشتیبانی از عملیات زمینی بپردازد. همین‌طور با آغاز جنگ نفت‌کش‌ها از سوی عراق و تشدید حمله به کاروان‌های نفت‌کش و پایانه‌های نفتی کشور از سوی بغداد، جنگنده‌های نیروی هوایی شاهد اضافه‌بار بیشتری در زمینه مسئولیت‌ها بودند.

راه‌حل این مشکلات را شهید ستاری با هوش راهبردی خود دریافت. این راه‌حل، کاربرد سامانه‌های پدافند هوایی با انعطاف بیشتر به عنوان پوشش‌دهنده هوایی هم برای عملیات زمینی و هم برای دفاع دریایی بود. نقطه درخشان این اقدامات، در عملیات والفجر ۸ در سال ۱۳۶۴ رخ داد. جایی که عملیات زمینی بزرگ ایران برای تصرف شبه جزیره فاو در خاک عراق آغاز شد. ایران فاقد توان ارائه پوشش هوایی کامل و دائمی روی سر رزمندگان خود بود و در مقابل، عراق با نیروی هوایی تجدید سازمان شده و تا بن دندان مسلح، آماده حمله به یگان‌های پیاده بدون دفاع ایران بود؛ اما با تدبیر شهید ستاری، نه فقط جان هزاران رزمنده و سرباز ایرانی در برابر حملات هوایی عراق حفظ شد، که پوشش هوایی ایجاد شده به وسیله سامانه‌های دفاع هوایی، نقش اساسی در رزم‌زدن پیروزی عملیات و تضمین حفظ نتیجه پس از پیشروی به دست آمده ایفا نمود.

در حوزه دریایی نیز پدافند هوایی نقش مشابهی ایفا کرد و در غیاب یا کمبود پرواز پوششی هواپیماهای جنگنده-شکاری در برابر حملات هوایی

عراق، نقش مؤثری در دفاع از پایانه نفتی خارک و دیگر بنادر جنوب کشور ایفا نمود.

یک درس مهم در اندیشه نظامی شهید ستاری، اهمیت بالای انعطاف‌پذیری بود. انعطاف‌پذیری برای نیروی نظامی، به معنای آمادگی برای تطبیق خود با شرایط جدید، تعریف مأموریت‌ها و کارکردهای نو و سازگار ساختن امکانات موجود برای کاستن از تهدیدات و خلق فرصت‌ها است. چنانکه پدافند با همین رویکرد و نگرش به انعطاف‌پذیری، نقشی مشابه یک نیروی هوایی در آسمان برای ایران ایفا کرد. در عملیات بعدی در طول دفاع مقدس هم، پدافند هوایی این نقش را به‌خوبی ایفا نمود. این بخش از اندیشه نظامی شهید ستاری تأثیری ماندگار در تفکر نظامی جمهوری اسلامی داشته است و اهمیت پدافند در این سامانه فکری بسیار برجسته باقی‌مانده است. تجربیات مطلوب پدافند در طول جنگ تحمیلی در کنار تداوم تحریم‌هایی که مانع دریافت هواپیماهای جنگنده پُرشمار و پیشرفته گردید، نقش پدافند را برجسته ساخت و البته بومی‌شدن آن هم بر اهمیت هرچه بیشتر آن افزود؛ تا جایی که به‌عنوان نیروی مستقل چهارم ارتش در کنار نیروی زمینی، هوایی و دریایی جا گرفت.

اهمیت نیروی انسانی: شهید ستاری به نیروها و نفرات تحت امر خود نگرشی خاص داشت. ایشان به رغم داشتن کسوت امیری، حتی پایین‌ترین اجزای نفرات نیروی هوایی را از خود دانسته و خود را نیز از آنان می‌دانست. توجه شهید ستاری به وضعیت معیشتی و زندگی کارکنان، تلاش برای تأمین امکانات تفریحی آنان، ارتقای افراد کارآمد و تنبیه افرادی که محل فعالیت سازنده در نیروی هوایی بودند، توجه به ادامه تحصیل کارکنان تحت امر حتی در خارج از کشور و کشورهای غربی، همگی از این نکته حکایت دارند که در اندیشه نظامی شهید ستاری، انسان و نیروی انسانی، اصلی‌ترین سرمایه محسوب می‌شده است. زیرا ارتشی پیروز نهایی جنگ است که نیروی انسانی با کیفیت

و وفادارتی در اختیار داشته باشد و این سرمایه، نه آسان به دست می‌آید و نه به آسانی حفظ می‌شود. هم به دست آوردن و هم حفظ سرمایه انسانی، در نیروهای مسلح نیازمند صرف هزینه و بذل توجه عمیق است که شهید ستاری با نگاه انسان محور خود، توجه خاص به آن داشت.

خوداتکایی و خودکفایی: شهید ستاری از بنیان‌گذاران عملی اندیشه خودکفایی در سامانه تفکر نظامی جمهوری اسلامی ایران است. ایشان در سال ۱۳۶۶ با کمک تعدادی از افسران نهاجا، جهاد خودکفایی نهاجا را تأسیس نمود که این نهاد، بعدها به سازمان تحقیقات و جهاد خودکفایی نیروی هوایی ارتش تغییر نام یافت. او با درکی عمیق، دریافته بود که امکان و فرصت بسیار کمی برای بهره جستن از کمک کشورهای دیگر و به‌طور عمده، قدرت‌های بزرگ که دارندگان فناوری درجه یک نظامی هستند، وجود دارد و آنچه به کشوری داده شود تابع مصلحت ابرقدرت‌ها است. گرچه باید در به دست آوردن کمترین فناوری از ابرقدرت‌ها نهایت کوشش را به عمل آورد (چنانکه خود نیز نقش اساسی در دریافت جنگنده‌های میگ-۲۹ و سوخو-۲۴ از شوروی و روسیه و هواپیماهای اف-۷ از چین داشت و سامانه‌های پدافندی سام-۵ و سام-۶ در زمان ایشان از روسیه دریافت گردید)؛ اما مسئله مهم، خوداتکایی و خودکفایی در زمینه دفاعی است. این خودکفایی، از تعمیر و نگهداری تجهیزات خارجی موجود آغاز شده و به ارتقا و به‌روزرسانی امتداد یافته و در مرحله نهایی، باید به تولید تجهیزات مورد نیاز تسری یابد.

شهید ستاری به‌منظور قطع وابستگی و تأمین قطعات مورد نیاز نیروی هوایی، با تأسیس کارخانه‌های اوج نهاجا و طراحی و تولید انواع هواپیماهای آموزشی و شکاری-رهگیر و بهره‌گیری و به‌کارگیری انواع موشک‌های زمین به زمین سوخت جامد (زلزال و نازعات)، اقدامات مبتکرانه و مهمی در تاریخ نیروی هوایی به عمل آورد.

ایجاد مؤسسات علمی و دانشگاهی نظیر دانشگاه علوم و فنون هوایی که بعدها به نام خودش نام‌گذاری شد، نشانه‌هایی از تفکر راهبردی دوراندیشانه و فعالیت گسترده شهید ستاری است. تأسیس دانشکده پرواز (خلبانی) که آرزوی هر ایرانی وطن‌پرست و کارکنان نیروی هوایی بود، توسط ستاری محقق شد. این دانشکده پس از تلاش فراوان توانست آموزش خلبانی را از وابستگی به کشورهای دیگر نجات داده و اولین خلبانان آماده پرواز را در کشور تربیت کرده و نخستین دانشجویان آن در مهرماه سال ۱۳۶۷ پا به دانشکده پرواز نهند. تأسیس این دانشکده ازجمله طرح‌های مهم ستاری برای خودکفایی کشور بود. تأسیس دانشگاه هوافضا با هشت گرایش تحصیلی، راه‌اندازی تأسیسات و امکانات جدید تعمیر و نگهداری و هواپیماسازی در قالب پروژه اوج، ایجاد هنرستان کار و دانش فنی و حرفه‌ای در مرکز آموزش‌های هوایی و اجرای برنامه‌های آموزش و پرورش برای افرادی که حداکثر با شانزده سال سن به استخدام نهجا درآمده بودند تا بتوانند همانند دانش‌آموزان دبیرستان به تحصیل بپردازند و دیپلم رسمی کشور به آن‌ها اعطا شود، ایجاد شبکه دیده‌بانی به‌منظور تقویت سیستم پدافندی کشور (ایجاد شبکه دیده‌بانی بصری) ایجاد موانع هوایی بر فراز دره‌ها، گذرگاه‌ها و ارتفاعات، از دیگر اقدامات مهم و بنیادین سرلشکر ستاری در نیروی هوایی و پدافند هوایی بود.

او که شناسایی دقیق و لحظه‌ای هر پرنده‌ای در آسمان ایران را در دستورکار نیروی هوایی قرار داده بود، به‌منظور تحقق این هدف، اولین سری فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم و فنون هوایی در رشته مهندسی فناوری کنترل و فرماندهی (کنترل شکاری) را به چین اعزام نمود تا کشور را در راستای دفاع هوایی از خود تقویت نماید.

اهمیت تاریخ نظامی و ثبت تاریخ نظامی ایران به‌عنوان منبع دانش، تجربه و افتخار: ملتی که از تاریخ تجربه کسب نکند و از آن نیاموزد، محکوم به تکرار

آن است. این نکته بیش از هر چیز در امور نظامی نیز صادق است و ملت‌هایی که به تاریخ از جمله تاریخ نظامی و جنگ‌های خویش بی‌توجه بوده‌اند، دائماً شکست‌های خود را تکرار کرده‌اند. این نکته بسیار مهم از چشم اندیشمندان نظامی هیچ‌گاه دور نبوده و همه متفکران نظامی جهان، بحث‌های خود را از خلال مثال‌های تاریخی پیش می‌برند. شهید ستاری نیز در این زمینه پیشرو بود و از معدود اندیشمندان نظامی ایرانی است که به اهمیت تاریخ و مطالعات تاریخی در حوزه نظامی واقف بود.

بازگشایی موزه هوایی (گشایش یافته در دوران فرمانده اسبق نیروی هوایی محمد امیر خاتمی) و تأسیس موزه دیگری در فرودگاه قلعه‌مرغی در بین سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۲ از مهم‌ترین اقدامات شهید ستاری بودند. علاوه بر آن سه آشیانه تاریخی نیز که آلمانی‌ها و بریتانیایی‌ها در سال‌های ۱۳۰۳ تا ۱۳۰۷ ساخته بودند در میراث فرهنگی ثبت شدند.

تشکیل گروه تحقیقاتی برای تدوین تاریخ عملیات نیروی هوایی در طول جنگ تحمیلی و تهیه مجموعه شش جلدی پاکبازان عرصه عشق که به خاطرات خلبانان نیروی هوایی اختصاص داشت، حاصل این نگرش ایشان به اهمیت تحقیقات تاریخی و گردآوری نفایس تاریخی در غالب موزه و نمایشگاه بود. اقدامی که پس از ایشان از سوی دیگر بخش‌های نیروهای مسلح دنبال شد.

به‌عنوان نتیجه‌گیری کلی و مبتنی بر مصاحبه حضوری با خبرگان، می‌توان نکات اصلی و ویژگی‌های رفتاری شهید ستاری را به شرح زیر استنباط نمود: آینده‌بینی و قوه تشخیص، داشتن هدف و دورنما برای آینده، از غرور خود مایه می‌گذاشت؛ در جذب افراد پیرامون خود دقت نظر داشت؛ عاشق خدمت بود و اطمینان داشت که می‌تواند خدمت کند، به همه کارکنان تحت امر سرکشی می‌کرد؛ بر نتیجه کار متمرکز بود؛ کارهای خود را اولویت‌بندی می‌کرد؛ شیوه زندگی منضبط و مسلط بر خویش داشت؛ از دیگران کمک می‌گرفت و با آن‌ها

مشورت می‌کرد؛ در تشویق و تقدیر از دیگران دست و دل باز بود؛ به اندک قانع نبود و تعالی‌خواه بود؛ در هر شرایطی کار خود را به نتیجه می‌رساند؛ فکر خود را بهبود می‌بخشید؛ ذهن مهندسی شده و مغز رهبری داشت و کارکنان را درک می‌کرد؛ از اهداف اصلی خود دست نمی‌کشید؛ در جست‌وجوی کشف مشکلات بود؛ برای حل مسائل روش داشت؛ حقیقت را می‌پذیرفت؛ مشکلات را پیش‌بینی می‌کرد؛ هر چند مدت، هدفی را محقق می‌ساخت؛ نگرش حاکم بر اعمالش بود و اگر لازم می‌شد برای رسیدن به اهداف بلندمدت، برنامه‌های کوتاه‌مدت خود را تغییر می‌داد؛ خوب حرف می‌زد، اما بیش از آن گوش می‌داد؛ ریسک‌پذیر و خطرپذیر بود؛ می‌دانست که چه می‌خواهد؛ بخشنده بود؛ حب مال نداشت و چیزی را برای خود نمی‌خواست؛ دنبال چیزهای نو بود؛ از تجربه دیگران سرمشق می‌گرفت؛ درصدد یافتن مسائل ریشه‌ای سازمان بود، گام‌های بزرگ بر می‌داشت؛ شجاع و با شهامت بود؛ به کار خود دل سپرده بود؛ بیش از حد انتظار تلاش می‌کرد؛ صادق بود؛ شدیداً متعهد به کار خود بود؛ اعتماد به نفس بالایی داشت؛ همواره به دیگران امیدواری می‌داد؛ بر توانایی‌ها و نقاط قوت کارکنان متمرکز می‌شد.

شهید ستاری به دلیل هوشمندی و دانش و تخصص بالایی که داشت و به‌عنوان کسی که قدرت هوایی را شناخته و عمیقاً آن را درک کرده بود، به‌خوبی می‌دانست برای آنکه ایران به قدرت هوایی منطقه تبدیل شود باید به مدرن‌ترین تجهیزات آفندی روز دنیا مجهز شود؛ اعم از آنکه این تجهیزات را با اتکا به عناصر داخلی تولید کرده یا از کشورهای دوست تهیه نماید و دقیقاً در همین راستا بود که اقدام به خرید هواپیماهای سوخو-۲۴ و میگ-۲۹ نمود که در آن زمان جزو مدرن‌ترین هواپیماهای روز دنیا به حساب می‌آمدند.

تفکر ستاری این بود که یک ارتش را نه اسلحه، که کارکنان آن می‌سازند. از همین رو کیفیت نیروی انسانی، نقش اساسی در موفقیت نظامی یک کشور و یک ارتش دارد.

نیروی انسانی با انگیزه، معتقد، آماده خطر و شهادت، کارآمد و حرفه‌ای، منضبط و البته فارغ و آسوده از دغدغه‌های معیشتی و روحی و روانی، رمز موفقیت نظامی هر ارتشی در دنیا است؛ اما اگر نیروی نظامی که گرفتار دغدغه معیشت باشد، روح و روانی غیرمتمرکز بر کارش داشته باشد، بی‌سواد و ناکارآمد باشد و آماده فداکاری و خطر کردن نباشد، با بهترین تسلیحات هم موفق نخواهد شد و در برابر بحران‌ها دچار مشکل خواهد شد.

فهرست منابع

- اخوان، پیمان؛ جعفری، مصطفی (۱۳۸۵). *نظریه پردازی و آزمایش نظریه ها در حوزه مدیریت دانش*، فصلنامه مدیریت فردا، شماره ۱۵ و ۱۶
- اسدی، مجید؛ فاطمی نسب، علی؛ سلطانیان، جواد (۱۴۰۱). *تبیین مبانی فکری اندیشه نظامی غرب*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال بیستم، شماره ۹۰
- اشتراوس، آنسلم؛ کوربین، جولیت (۱۹۹۸). *اصول روش تحقیق کیفی: نظریه مبنایی، رویه ها و شیوه ها*، ترجمه بیوک محمدی. تهران، پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ دوم.
- بوتول، گاستون (۱۳۷۴). *جامعه شناسی جنگ*، ترجمه خجسته هوشنگ فر تهران شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم،
- پیکانی، محمدحسین (۱۳۹۱). *جنگ شهرها و دفاع موشکی: بررسی تحلیلی حوادث سیاسی، نظامی و اجتماعی دوران جنگ شهرها*، تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس
- توین بی، آرنولد (۱۳۷۳). *جنگ و تمدن*، رضایی تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ اول
- جمشیدی، محمدحسن (۱۳۹۹). *سیر تحول اندیشه های نظامی*، ناشر: دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران
- دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی (۱۳۷۳). *روان شناسی عمومی*، تهران شرکت چاپ و نشر ایران.
- سلامی، حسین؛ زهدی نسب، یعقوب؛ آقامحمدی، داود؛ نعمت زاده، سیروس (۱۴۰۳). *مبانی اعتقادی مؤثر بر اندیشه نظامی سردار سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال بیست و دوم، شماره ۹۷
- نمکی، علیرضا (۱۳۸۷). *نیروی هوایی در دفاع مقدس*، آشنایی با توانایی و عملکرد نیروی هوایی ارتش در دفاع مقدس.

References

- Tzu, Sun. The Art of Warfare, Translated by Roger Ames, New york: Random House Znc. 1993
- <http://book.iranseda.ir/?VALID=TRUE>
- <http://book.iranseda.ir/detailsalbum/?VALID=TRUE>
- <http://hdiran.persianblog.ir>
- http://www.bbcpersian.com/persian/iran/2016/09/160909_me_history_fli_gh_t_museum
- <http://www.roshd.ir/>
- <https://www.fardanews.com>
- <https://www.iribnews.ir/00CTgX>
- <https://www.iribnews.ir/fa>
- <https://navideshahed.com/fa/news/446149/->
- <https://www.aja.ir>
- <https://www.irna.ir/news/80788740>
- <https://www.irna.ir/news/83158933/>
- <https://www.isna.ir>